

***Mein Kampf* i jezik nacionalsocijalizma**

Povijesna obilježenost pojmova kao argument za zabranu političke stranke

Damir Velički*

damir.velicki@ufzg.hr

<https://orcid.org/0000-0001-5857-4558>

<https://doi.org/10.31192/np.23.3.9>

UDK: 32Hitler, A.

329.18(430):81'27

329-028.85

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 21. siječnja 2025.

Prihvaćeno: 26. svibnja 2025.

U doba nacionalsocijalizma jezik je bio jedan od bitnih čimbenika uspostavljanja diktature i važno propagandno sredstvo NSDAP-a. Jezik nacionalsocijalizma, odnosno jezik Trećeg Reicha ima specifična obilježja. U radu se analizira u prvom redu jezik Mein Kampfa, uz jezik nacionalsocijalističke zakonske regulative i tiska. Tema jezika nacionalsocijalizma i danas je aktualna, budući da se korištenje jezika nacionalsocijalizma u njemačkoj javnosti i političkim krugovima upotrebljava kao jedan od argumenata za pokretanje procesa zabrane političke stranke, konkretno stranke AfD. U radu se nadalje analiziraju jezik i govori jednog od čelnih ljudi AfD-a te se u njima pronalaze vidljivi elementi jezika nacionalsocijalizma. U završnom dijelu rada analizira se pravni, tj. ustavni okvir SR Njemačke radi utvrđivanja mogućnosti zabrane stranke, pri čemu bi korištenje jezika Trećeg Reicha bio presudan argument.

Ključne riječi: jezik nacionalsocijalizma, Mein Kampf, zabrana političke stranke.

* Prof. dr. sc. Damir Velički, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek za učiteljske studije, Katedra za obrazovanje učitelja njemačkog jezika – interkulturalna germanistika, Savska cesta 77, HR-1000 Zagreb.

Uvod i terminološko određenje

Drugi svjetski rat, s obzirom na materijalna razaranja i ljudske žrtve, predmet je mnogih istraživanja povjesničara, politologa, psihologa, sociologa i brojnih drugih znanstvenika. Jezikoslovcima je tema Drugog svjetskog rata, posebice nacistička diktatura u Njemačkoj, također vrlo zanimljiva, jer je upravo (njemački) jezik bio jedan od bitnih čimbenika uspostavljanja i održavanja diktature i važno propagandno sredstvo Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – NSDAP).¹ Jezikoslovci nemaju jedinstveno mišljenje o sintagmi »jezik nacionalsocijalizma«. Tako primjerice Beck razlikuje jezik nacionalsocijalizma i jezik u nacionalsocijalizmu.² Polenz govori dodatno i o jeziku koji je vodio k nacionalsocijalizmu.³ Müller i Frind uvjereni su da jezik u doba nacionalsocijalizma pokazuje specifične značajke.⁴ Međutim, usprkos tim razlikama u mišljenju, u literaturi se ipak najčešće govori o jeziku nacionalsocijalizma, odnosno o jeziku Trećeg Reicha, budući da je upravo tako Victor Klemperer, njemački romanist židovskog podrijetla, naslovio svoju knjigu *LTI (Lingua Tertii Imperii) – Notizbuch eines Philologen*, u hrvatskom prijevodu *LTI – Bilježnica filologa*, u kojem je detaljno opisao značajke njemačkoga jezika u medijima i govoru nacista u vrijeme nacionalsocijalističke diktature.⁵ Stoga će se, usprkos navedenim terminološkim razilaženjima, u nastavku teksta koristiti sintagma »jezik nacionalsocijalizma«. Nakon definiranja obilježja jezika nacionalsocijalizma, analizirat će se jezik *Mein Kampf*a te potkrijepiti primjerima iz nacionalsocijalističkog tiska i zakonske regulative Trećeg Reicha.

1. Obilježja jezika nacionalsocijalizma

Viktor Klemperer tvrdi da najjače propagandno sredstvo hitlerovštine nisu bili ni Hitlerovi ni Goebbelsovi govori, niti se najjače djelovalo člancima i plakatima, nego da je »nacizam ušao u meso i krv mase pojedinačnim riječima,

¹ Usp. Utz MAAS, *Sprache in der Zeit des Nationalsozialismus*, u: Werner BESCH, *Sprachgeschichte. 2. Teilband*, Berlin, de Gruyter, 2000, 1980-1990.

² Usp. Hans-Rainer BECK, *Politische Rede als Interaktionsgefüge: der Fall Hitler*, Tübingen, Niemayer, 2001.

³ Usp. Peter POLENZ, *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. 19. und 20. Jahrhundert*, sv. III., Berlin, de Gruyter, 1999.

⁴ Usp. Senya MÜLLER, *Sprachwörterbücher im Nationalsozialismus. Die ideologische Beeinflussung von Duden, Sprach-Brockhaus und anderen Nachschlagewerken während des Dritten Reiches*, Stuttgart, M&P Verlag, 1994; Sigrid FRIND, *Die Sprache als Propagandainstrument in der Publizistik des Dritten Reiches: Unters. An Hitlers »Mein Kampf« u. den Kriegsjahrgängen des »Völkischen Beobachters«*, Berlin, Freie Universität Berlin, 1964.

⁵ Usp. Victor KLEMPERER, *LTI – Bilježnica filologa*, Zagreb, Disput, 2007.

izričajima i rečeničnim oblicima koje je nametnuo beskrajnim ponavljanjem i koji su bili preuzeti mehanički i nesvjesno«. ⁶ Klemperer nadalje ističe, kako

»jezik nacizma mijenja vrijednost riječi i njihovu učestalost, natapa riječi, sintagme i rečenične oblike svojim otrovom, podčinjava jezik svome jezivom sistemu i dobiva s njime svoje najsnažnije, najjavnije i najskrovitije propagandno sredstvo«. ⁷

Osim Klemperera, jezikom nacionalsocijalizma bavio se i niz drugih autora, od kojih možemo istaknuti Schmitz-Berning⁸ i Eitz i Stötzela,⁹ a pritom je oblikovan niz značajki. Jezik nacionalsocijalizma imao je jednostavnu strukturu uz česta ponavljanja krilatica. Tekstovi su imali bombastičan karakter, oni su imali za cilj učvršćivanje uvjerenja sljedbenika nacionalsocijalizma, a istovremeno su protivnike plašili teškim posljedicama. Značajke jezika nacionalsocijalizma ne odnose se samo na stil nego i na vokabular. Osnovicu vokabulara činio je »nauk o rasama«, vojnički žargon, izrazi iz područja biologije, a središnji pojmovi bili su rasa, krv, narod i Njemačka. Pojam *rase* »temeljni je stup nacionalsocijalističkog svjetonazora«, ¹⁰ ideologija koja ističe vrijednost arijaca, a Židove smatra nižom rasom.

Jezik nacionalsocijalizma obiluje superlativima. Superlativi su često imali i ulogu pozitivnog, odnosno pretjeranog veličanja nacističkih glavešina te njihovih, odnosno vojnih uspjeha. Superlativi su, nadalje, imali ulogu omalovažavanja protivnika nacizma te su trebali svaku daljnju argumentaciju učiniti suvišnom. Osim toga, elativi (apsolutni superlativi), najviši stupanj komparacije pridjeva kojim se izražava visoka zastupljenost nekoga svojstva, ali bez komponente uspoređivanja koju podrazumijeva relativni superlativ, pripadali su »očigledno u prijeko potreban alat nacističkih retoričara«. ¹¹ Zbog neprestane i pretjerane uporabe elativi i superlativi kontinuirano su gubili svoju vrijednost i značenje, tako da se počelo stupnjevati i pridjeve koji se ne mogu stupnjevati, npr. *einmalig*, *total*.

U jeziku nacionalsocijalizma pronalazimo također i brojne kratice. Mnoge kratice pronalazimo dobrim dijelom, ali ne isključivo, u području vojne terminologije. Učestalost kratica dovela je do toga da se o njihovu značenju uopće nije promišljalo, npr. BDM (*Bund Deutscher Mädel*), HJ (*Hitlerjugend*), KDF (*Kraft durch Freude*), KZ (*Konzentrationslager*) NSBO (*Nationalsozialistische Betriebszellenorganisation*). Eufemizmima se prikrivalo, odnosno uljepšavalo

⁶ Isto, 21.

⁷ Isto, 21-22.

⁸ Usp. Cornelia SCHMITZ-BERNING, *Vokabular des Nationalsozialismus*, Berlin – New York, De Gruyter, 2007.

⁹ Usp. Thorsten EITZ, Georg STÖTZEL, *Wörterbuch der »Vergangenheitsbewältigung«: die NS-Vergangenheit im öffentlichen Sprachgebrauch*, Hildesheim, Olms, 2007.

¹⁰ Schmitz-Berning, *Vokabular des Nationalsozialismus...*, 481.

¹¹ Johannes VOLMERT, *Politische Rhetorik des Nationalsozialismus*, u: Konrad EHLICH (ur.), *Sprache im Faschismus*, Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1995, 137-159, 151.

krajnje nehumano djelovanje, ali ga se pritom činilo zamislivim. Kao primjer možemo navesti pojam *Endlösung* (krajnje, konačno rješenje), iza kojeg se zapravo skrivao holokaust. Bila je izražena dehumanizacija neprijatelja režima i Židova. Židove se opisivalo pojmovima poput parazit, štetočina (*Parasit, Schädling*), oduzimale su im se ljudske osobine. Ta dehumanizacija imala je za cilj da se i pomoću jezika znatno reducira suosjećanje za njih. Jezik nacionalsocijalizma u mnogim se primjerima isticao pretjeranom emocionalnošću; primarni zadatak jezika nije bio informativne naravi, nego izazivanje osjećaja kod slušatelja i čitatelja. Osjećajima se može lakše upravljati i kompliciranije ih je argumentirati. Hitler je u *Mein Kampf*u cijelo poglavlje posvetio ratnoj propagandi i istaknuo da

»što je skromniji njen znanstveni balast i što se više uzima u obzir isključivo osjećanje mase, time je prodorniji i njen uspjeh. A on je najuvjerljiviji dokaz o ispravnosti ili neispravnosti propagande, a ne udovoljenje nekolicini obrazovanih ili estetskih mladaca.«¹²

Hitler, nadalje, zaključuje da je

»prijemna sposobnost velike mase jako ograničena, razumijevanje slabo, ali je i velika njena zaboravljivost. Iz ovih činjenica proizlazi da se svaka uspješna propaganda mora ograničiti na samo vrlo malo točaka, te ih u obliku krilatica upotrebljavati toliko dugo dok si i posljednji slušatelj ne bude u stanju predočiti ono što se želi.«¹³

U nacionalsocijalizmu je masa ljudi promatrana kao »materijal«, sam pojedinac nije imao nikakvu vrijednost, stoga se posebna pozornost polagala masovnim skupovima u kojima je

»pojedinac, koji se prije svega kao budući pripadnik mladog pokreta osjećao usamljenim i plašio biti sam, po prvi puta dobio sliku veće zajednice, što na većinu ljudi djeluje okrepljujuće i ohrabrujuće (...) zajedništvo velikih zborova ne jača samo pojedinca, nego povezuje i pomaže izgradnji zajedničkog duha.«¹⁴

Nacionalsocijalisti su također bili veliki protivnici Weimarske Republike, koju su nastojali ocrniti u svakoj prilici. Tomu svjedoči i niz izraza kojima su je opisivali (*Geldsackrepublik, Schwindeldemokratie, Schwindelstaat, Unstaat*).¹⁵ Nacionalsocijalisti su u svojim govorima često koristili pojmove vječan, svet, vjera, providnost itd. (*ewig, heilig, Glaube, Vorsehung*), upravo zato da bi svoje stavove dodatno učvrstili i postigli dojam nepovredivosti. Uostalom, ne samo pojmovima, nego i organizaciji ceremonija, marševa i okupljanja davao se religiozni karakter. Iako se nacionalsocijalizam od religioznosti generalno gledano distancirao, u pogledu insceniranja javnih skupova koristio je dosta toga iz

¹² Adolf HITLER, *Mein Kampf – Moja borba*, Zagreb, Croatiaknjiga, 2003, 196.

¹³ *Isto*.

¹⁴ *Isto*, 478.

¹⁵ Usp. Manfred PECHAU, *Nationalsozialismus und deutsche Sprache*, Greifswald, Adler, 1935.

religioznog područja, a jezik Trećeg Reicha, »kao jezik vjere se u gotovo u potpunosti oslanja na kršćanstvo, točnije na katolicizam«. ¹⁶ Hitler se uzdigao do razine Boga, nije se o njemu govorilo kao o šefu države ili vlade, nego isključivo o vodi – *Führeru*. Ministar propagande Goebbels, u rođendanskoj čestitki Hitleru 20. travnja 1941., sažeo je to u rečenici: »Mi ne trebamo znati što *Führer* želi učiniti, mi vjerujemo u njega.« ¹⁷ Nacistički dužnosnici često su se u svojim govorima koristili liturgijskim jezičnim konstrukcijama. Klemperer navodi primjer govora Hermanna Göringa pred berlinskom vijećnicom u srpnju 1934. godine kada je on izjavio kako »mi svi (...) pripadamo Hitleru i po njemu smo to što jesmo« (»...wir alle, ... sind von Adolf Hitler und durch Adolf Hitler«). ¹⁸ Hitler je uzdignut na pijedestal Spasitelja. Uostalom, i sam naziv *Reich*, ako nije sužen složenicom, npr. *Königreich*,

»obuhvaća još i drugo područje, proteže se sve do duhovnog, do transcendentnog: kršćanski onostrani svijet jest *Himmelreich* (Carstvo nebesko), a u najraširenijoj i najjednostavnijoj kršćanskoj molitvi druga molba glasi: dodi kraljevstvo tvoje«. ¹⁹

I Jäger stoga s pravom prepoznaje religiozno-mitološki vokabular, ²⁰ a Volmert govori o ritualnim zbivanjima prilikom održavanja govora nacističkih dužnosnika. ²¹ U kršćanstvu je pojam Trojstva (lat. *Trinitas*), vjerska istina prema kojoj je Bog u svojoj naravi jedan, ali su u njemu tri osobe (Otac, Sin i Duh Sveti). Jezik nacionalsocijalizma se i u tom dijelu nadovezuje na Trojstvo, kada se *Ein Volk, ein Reich, ein Führer* često skandiralo i u govorima i skupovima ponavljalo poput molitve. Valja istaknuti da su i u književnosti u doba nacionalsocijalističke vladavine često prisutni motivi i simboli iz kršćanske tradicije s ciljem da se *Volk, Reich* i *Führer* uzdignu na religioznu razinu.

Kao primjer možemo navesti nacionalsocijalističkog pjesnika Willa Vespera i prva četiri retka pjesme *Das neue Reich*, ²² koju je napisao 1939. godine. Motiv uskrsnuća (*Auferstehung*) Vesper stavlja u specifičan povijesno-politički kontekst jer je prošlo šest godina, dakle od Hitlerova dolaska na vlast 1933. godine, kada je iz ruševina (Weimarske Republike) nastalo novo Carstvo koje je stvorio On. To ispreplitanje religioznog i političkog diskursa, izjednačavanje uskrsnuća

¹⁶ Klemperer, *LTI...*, 126.

¹⁷ *Isto*, 131.

¹⁸ *Isto*. »Durch ihn und mit ihm und in ihm ist dir, Gott, allmächtiger Vater, in der Einheit des Heiligen Geistes alle Herrlichkeit und Ehre jetzt und in Ewigkeit. Amen. – Po Kristu, i s Kristom i u Kristu, tebi Bogu, Ocu svemogućemu, u jedinstvu Duha Svetoga, svaka čast i slava u sve vijeke vjekova.«

¹⁹ Klemperer, *LTI...*, 132.

²⁰ Usp. Siegfried JÄGER, *Rechtsextreme Propaganda heute*, u: Konrad EHLICH, *Sprache im Faschismus*. Frankfurt, Suhrkamp, 1995, 289-322.

²¹ Usp. Johannes VOLMERT, *Politische Rhetorik des Nationalsozialismus*, u: Ehlich, *Sprache im Faschismus...*, 137-159.

²² Sechs Jahre nur – und dem Wunder gleich // stieg aus dem Schutte das Neue Reich, // ein Reich des Friedens, ein Reich in Waffen, // von Einem gewollt und von Einem geschaffen.

i novog carstva te uzdizanje *Führera* na razinu mesije nije karakteristično samo za nacionalsocijalističku liriku, odnosno književnost, nego je jasno vidljivo i u jeziku nacionalsocijalizma. Tu se nameće i pitanje koje nije u fokusu ovoga rada, ali svakako ga treba spomenuti, a to je pitanje odgovornosti i krivnje, odnosno kolektivne krivnje.²³ Naime, Will Vesper, Gerhard Schumann i drugi nacistički autori bili su književnici, ali i članovi NSDAP-a te su ciljano i svjesno svojim radom i pisanjem širili nacionalsocijalističku ideologiju i pridonijeli učvršćivanju nacionalsocijalističkog režima. Nadalje, u sastavni repertoar jezika nacionalsocijalizma ubrajamo i psovke i vrijeđanja, kao i neologizme, npr. *Blutschande, Herrenblut*.

Poopćavanja su također bila omiljena sredstva nacionalsocijalističkih pisaca, a pritom posebice treba istaknuti kolektivni singular, primjerice *der Jude, der Russe*, koji se, često u složenicama, npr. *der Finanzjude*,²⁴ *der Pressejude*,²⁵ upotrebljavao u tisku, posebice u *Völkischer Beobachter*, stranačkom glasilu NSDAP-a. Jäger ističe kako je nominalnost tipična za jezik Trećeg Reicha,²⁶ a nominalizacija, postupak preoblike glagolskih konstrukcija u imenske, odlika je administrativnog stila, odnosno jezika struke. Žepić ističe kako je »prvenstvena osobina i glavni zadatak stručnog jezika prenošenje stručne informacije bez suvišnih stilističkih ukrasa...«,²⁷ a u analizi primjera jezika struke on uočava »na području sintakse redukciju na prostu proširenu rečenicu, vrlo često s linearnim poretkom NP + VP (subjektna grupa ispred predikatne grupe) i upotrebu glagola *sein, erfolgen, vollziehen* i sličnih, koji su karakteristični za nominalni stil«.²⁸

Nacistički govornici željeli su uvjeriti masu, pridobiti masu za svoje tvrdnje i ciljeve, a pritom su se tvrdnje predstavljale kao apsolutne istine, a ne kao njihovo mišljenje. Sukladno tome, konstrukcije poput »prema mom mišljenju« itd. gotovo da i ne postoje. Imperativnost su govornici često izražavali konstrukcijama s modalnim glagolima (*müssen*). Društvo koje je bilo ustrojeno strogo hijerarhijski i prema načelu vođe (*Führer*), upotrebljava i vojnički jezik kako bi se kritika i nevoljkost izvršavanja u korijenu suzbila. Participne konstrukcije na početku rečenice, npr. *heiß durchgedrungen von der Überzeugung* i nizovi atributa u genitivu, npr. *die wilde Entschlossenheit der liebenden Frau des treuesten Soldaten der kleinsten Stadt*²⁹ također odlikuju jezik nacionalsocijalizma. Hitlerovi govori te govori ostalih nacističkih dužnosnika su u javnim nastupi-

²³ Usp. Damir VELIČKI, Vladimira VELIČKI, Postoji li kolektivna krivnja? Jezične i sadržajne razlike između transkripta i tiskane inačice govora V. Frankla u Beču 1988. godine u kontekstu relevantnosti rasprave o (ne)postojanju kolektivne krivnje, *Diacovensia*, 29 (2021) 2, 209-228.

²⁴ *Völkischer Beobachter*, 11. svibnja 1944., 1.

²⁵ *Völkischer Beobachter*, 12. travnja 1945., 2.

²⁶ Usp. Jäger, *Rechtsextreme Propaganda...*

²⁷ Stanko ŽEPIĆ, *Treba li jezik struke posebno poučavati?*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo – Školska knjiga, 1979, 39-46, 42.

²⁸ *Isto*.

²⁹ Usp. Volmert, *Politische Rhetorik...*, 148.

ma, posebice na pažljivo insceniranim stranačkim skupovima, često slijedili shemu koja je karakteristična za antičku retoriku. Od uvoda (*exordium*), u kojem se »definira tema, lajtmotiv i slika neprijatelja, pa sve do efektnog završetka (*peroratio*)«. ³⁰ U nacionalsocijalizmu, kao i u svakoj drugoj diktaturi, sloboda mišljenja i govora nisu bili poželjni, štoviše potiskivani su, odnosno potpuno zabranjivani, a cilj je bio *Gleichschaltung* svih institucija, što se odnosilo i na jezik. Ako nije bilo suprotnoga mišljenja koje se moglo čuti u javnome prostoru, onda nije bilo ni važno je li ono bilo istinito ili nije. ³¹ Navedena obilježja jezika nacionalsocijalizma potkrijepit ćemo analizom Hitlerove knjige *Mein Kampf* koja je imala veliku ulogu u učvršćivanju nacističke vladavine te primjerima iz ondašnje zakonske regulative i tiska.

2. Jezik *Mein Kampfa*, nacionalsocijalističke zakonske regulative i tiska

Hitlerov *Mein Kampf* (Moja borba) u kratkim bismo crtama mogli opisati kao zbirku tekstova s autobiografskim elementima. U knjizi se, između ostalog, analiziraju uzroci sloma u Prvom svjetskom ratu, ali knjiga je istovremeno i politički program, manifest za preporod Njemačke i njezino uzdizanje. *Mein Kampf* idejni je i praktični program nacionalsocijalističkoga pokreta u kojem Hitler vrlo jasno iznosi svoje stavove o supremaciji Nijemaca, njihovu pravu da osvoje *Lebensraum* (životni prostor). Agresivna vanjska politika praćena je rasnom ideologijom, antisemitizmom i antiboljševizmom u unutarnjoj politici. Hitler je knjigu pisao za vrijeme boravka u zatvoru, nakon neuspjelog puča 1923. godine, prvi svezak objavljen je 1925. godine, a drugi 1926. godine. Nakon završetka Drugog svjetskog rata knjiga je u Njemačkoj ponovo objavljena tek 2016. godine, i to kao kritičko izdanje s brojnim komentarima. U analizi jezika *Mein Kampfa* korišten je original *Mein Kampf. Zwei Bände in einem Band, ungekürzte Ausgabe* iz 1943. godine, u izdanju Zentralverlag der NSDAP, Frz. Eher Nachf., München, zatim *Mein Kampf, Eine kritische Edition* (ur. Christian Hartmann, Thomas Vordermayer, Othmar Plöckinger, Roman Töppel), Institut für Zeitgeschichte, München – Berlin, 2016. Primjeri koje ćemo navesti u nastavku rada potječu iz originalnog izdanja na njemačkom jeziku iz 1943. godine. Ako su korišteni prijevodi na hrvatski jezik, oni su preuzeti iz hrvatskog prijevoda *Mein Kampf* u izdanju Croatiaknjige iz 2003. godine, što je posebno i naznačeno. U jezičnoj analizi *Mein Kampfa* koristio se Sketch Engine, alat

³⁰ Usp. Bernd SÖSEMANN, Propaganda und Öffentlichkeit in der »Volksgemeinschaft«, u: Bernd SÖSEMANN (ur.), *Der Nationalsozialismus und die deutsche Gesellschaft*, Stuttgart, Dt.Verl.-Anst., 2002, 114-154, 120.

³¹ Usp. Erich STRASSNER, *Ideologie – Sprache – Politik. Grundfragen ihres Zusammenhangs*, Tübingen, Niemeyer, 1987, 43.

za korpusna, terminološka i leksikološka istraživanja. Hitler, kako bi pojačao dojam lažne učenosti, upotrebljava citate njemačkih klasika te ih time instrumentalizira kako bi potkrijepio vlastitu ideologiju. Tako je primjerice čitavo poglavlje drugog dijela *Mein Kampfa* – *Der Starke ist am mächtigsten allein* (Snažni je najmoćniji sam) – zapravo rečenica preuzeta iz drame *Wilhelm Tell* Friedricha Schillera.³² U poglavlju *Volk und Rasse* (Narod i rasa) Hitler, kako bi potkrijepio svoje antisemitske stavove, koristi citat iz poznate scene Goetheovog *Fausta* u kojoj Mefistofeles, dakle utjelovljenje đavla, odnosno u Goetheovoj interpretaciji oličenje »duha koji stalno niječe« (*Geist, der stets verneint*), skepse i cinizma, đavolskog iskušenja, opisuje samoga sebe kao dio one snage »što hoće zlo, a vazda dobro stvara«.³³ Hitler tako ističe:

»Ne, Židov nema nikakvu kulturnu stvaralačku snagu, jer idealizam, bez kog nema stvarnog višeg razvoja čovjeka, u njega ne postoji i nikada nije ni postojao. Otuda njegov intelekt nikada neće djelovati stvaralački, već rušilački, a u rijetkim slučajevima, možda u najbolju ruku, oponašateljski, a zatim kao prauzor 'snage koja uvijek želi zlo, a stalno stvara dobro'.«³⁴

Doduše, drugi dio parafraze, u Hitlerovoj argumentaciji i opisu Židova, jest proturječan, ali *Mein Kampf* obiluje proturječnostima. Osim njemačkih klasika, Hitler poseže i za Shakespeareom. Tako primjerice poznatu sintagmu »biti ili ne biti« iz Hamleta (u *Mein Kampfu: sein oder Nichtsein*) koristi šest puta.³⁵ Hitler također koristi i izraz koji upućuje na Novi zavjet, na odlomak iz Evanđelja po Mateju. Hitler, naime, dva puta koristi pojam *Mammonisierung*³⁶ i dva puta *Mammon*³⁷ –

»mamon (lat. mammona < grč. μαμωνᾱς < aramejski mōmōn/ā/: bogatstvo, dobit, novac), u judaističkim spisima: imetak, dobit, materijalne vrijednosti, osobito one koje su nepravedno, nepošteno stečene. U Novome zavjetu, personifikacija pohlepe za materijalnim dobrima; nagodba između Boga i Mamona nemoguća je.«³⁸

³² Friedrich Schiller, *Wilhelm Tell*, I, 3.

³³ Johann Wolfgang von GOETHE, *Faust. Eine Tragödie*, Ditzingen, Reclam Verlag, 1971. Faust: »Bei euch, ihr Herrn, kann man das Wesen // Gewöhnlich aus dem Namen lesen, // Wo es sich allzu deutlich weist, // Wenn man euch Fliegengott, Verderber, Lügner heißt. // Nun gut, wer bist du denn? // Mephistopheles: Ein Teil von jener Kraft, // Die stets das Böse will und stets das Gute schafft.« Stih »Što hoće zlo, a vazda dobro stvara« u prijevodu Ante Stamaća: Johann Wolfgang von GOETHE, *Faust*, Zagreb, Školska knjiga, 2006, 61.

³⁴ Adolf HITLER, *Mein Kampf – Moja borba*, Zagreb, Croatiaknjiga, 2003, 313.

³⁵ Adolf HITLER, *Mein Kampf. Zwei Bände in einem Band, ungekürzte Ausgabe*, München, Zentralverlag der NSDAP, Frz. Eher Nachf., München, 1943, 46, 177, 178, 186, 195, 273.

³⁶ *Isto*, 270, 272.

³⁷ *Isto*, 256, 470.

³⁸ mamon, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mamon> (06.12.2024).

Ovdje treba naglasiti da se u hrvatskim prijevodima Biblije, u Evanđelju po Mateju, u tom dijelu prijevodi razlikuju.³⁹ Međutim, neovisno o religioznom kontekstu, izrazi Mamon i mamonizam pojavljuju se u tisku i literaturi nakon Prvog svjetskog rata, dakle prije nego što je Hitler pisao *Mein Kampf*. Tako je npr. Gottfried Feder mamonizam opisao kao »tešku bolest... od koje pati cijelo čovječanstvo«.⁴⁰

Iako se jezični purizam često veže uz (krajnje) desnu političku opciju, Hitler ne izbjegava riječi stranoga porijekla, npr. *Majorität*,⁴¹ *apodiktisch*,⁴² *eminent*,⁴³ *Konsolidierung*,⁴⁴ baš naprotiv, privid obrazovanosti jako mu je bitan. Hitler je sam jednom prilikom izjavio da možemo biti »sretni što raspolažemo s toliko puno izražajnih sredstava za nijansiranje« te da budemo »zahvalni za boje zvuka... stranih riječi«.⁴⁵ Kao primjer česte uporabe možemo navesti pojam »sugestivan« – *suggestiv*, koji Hitler upotrebljava u različitim kontekstima, spominjući sugestivnu uzetost, paralizu – *suggestive Lähmung*,⁴⁶ sugestivno vjerovanje – *suggestiver Glaube*,⁴⁷ sugestivnu opijenost – *suggestiver Rausch*,⁴⁸ sugestivnu čaroliju – *suggestiver Zauber*,⁴⁹ sugestivnu snagu – *suggestive Kraft*.⁵⁰ Hitler često rabi prvo lice množine, »mi« – *wir* se u tekstu pojavljuje tristo devedeset i šest puta. To je imalo za cilj čitatelja neposredno uključiti u tekst, da mu se daje osjećaj da je dio neke veće cjeline. Da bi pojačao svoju argumentaciju, u tekstu se imenica »istina« – *Wahrheit* upotrebljava ukupno osamdeset puta.

U *Mein Kampfu* pronalazimo mnoge složenice, odnosno novotvorenice. Tako se primjerice »rasa« pojavljuje više od dvjesto puta, u različitim oblicima, npr. *Rassenkreuzung*,⁵¹ *Rassenmischung*,⁵² *Rassenvergiftung*.⁵³ Međutim, važno je napomenuti da mnogi pojmovi ne potječu izvorno od Hitlera. Kao primjer možemo navesti često spominjani pojam rasne sramote – *Rassenschande*.⁵⁴ On se pojavljuje u *Mein Kampfu*, ali porijeklo pojma možemo pratiti nekoliko go-

³⁹ U Bibliji, u prijevodu Iv. Ev. Šarića, Evanđelje po Mateju (6,24) glasi: »Nitko ne može služiti dva gospodara. Ili će jednoga mrziti i drugoga ljubiti, ili će uz jednoga prijanjati i drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i mamoni.« U Bibliji koju su uredili Jure Kaštelan i Bonaventura Duda posljednja rečenica glasi: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!«

⁴⁰ Gottfried FEDER, *Manifest zur Brechung der Zinsknechtschaft*, Diessen, Huber, 1919, 5.

⁴¹ Hitler, *Mein Kampf*..., 367, 379.

⁴² Isto, 402, 417, 419, 506.

⁴³ Isto 416, 417.

⁴⁴ Isto, 744, 753.

⁴⁵ Adolf HITLER, *Monologe im Führerhauptquartier 1941 – 1944. Die Aufzeichnungen Heinrich Heims, herausgegeben von Werner Jochmann*, Hamburg, Knaus Verlag, 1980, 314.

⁴⁶ Hitler, *Mein Kampf*..., 45.

⁴⁷ Isto, 456.

⁴⁸ Isto, 536.

⁴⁹ Isto, 552.

⁵⁰ Isto, 456.

⁵¹ Isto, 438.

⁵² Isto, 444.

⁵³ Isto, 449.

⁵⁴ Isto, 444.

dina prije izdanja *Mein Kampfa*. Njega spominje Günther 1922. godine u svojoj knjizi *Rassenkunde des deutschen Volkes*,⁵⁵ a prije njega je Gerstenhauer u knjizi *Rassenlehre und Rassenpflege* miješanje Slavena te mađarskih, galicijskih i ruskih Židova s njemačkim narodom opisao kao *Rassenschande*.⁵⁶

Mein Kampf vrvi glagolima *verderben* – pokvariti, iskvartiti, upropastiti, *vernichten* – uništiti, zatirati, tamaniti, ili pak *vergiften* – otrovati, zatrovati. Tako se primjerice *vernichten* koristi u raznim oblicima ukupno osamdeset i devet puta, jer se neprijatelj mora uništiti,⁵⁷ ili se pak marksizmu mora najaviti uništavački rat,⁵⁸ zatim otrovati – *vergiften*, ukupno trideset i pet puta, u širokom rasponu od trovanja rasa – *Rassenvergiftung*⁵⁹ ili promidžbe koja truje – *Vergiftungspropaganda*,⁶⁰ pa sve do trovanja duše – *Seelenvergiftung*.⁶¹ Izopačenost, degeneriranost – *Entartung* pojavljuje se šest puta u tekstu, a pritom se spominju u kontekstu političkih procesa⁶² ili pak kulture i ekonomije.⁶³

Hitler konzekventno Židovima oduzima ljudske osobine, Židov je vječni parazit i štetni bacil – *der ewige Parasit, ein schädlicher Bazillus*.⁶⁴ Bitno je istaknuti da se imenica Židov vrlo često upotrebljava u jednini, karakteristike Židova se dakle poopćuju, Židovstvo se treba shvatiti kao homogen kolektiv, kao cjelina, a pritom se imenici Židov pridodaje, ovisno o kontekstu, u složenicama dodatno značenje, npr. *Volksjude*,⁶⁵ *Blutjude*,⁶⁶ *Hofjude*,⁶⁷ *Weltjude*.⁶⁸

Hitler čak stotinu šezdeset i tri puta upotrebljava izraz »takozvani« – *sogenannt*, npr. takozvani Reichstag – *sogenannter Reichstag*,⁶⁹ takozvani stranački programi – *sogenannte Parteiprograme*,⁷⁰ takozvani svjetski tisak – *sogennante Weltpresse*,⁷¹ takozvano javno mnijenje – *sogenannte öffentliche Meinung*,⁷² takozvane građanske stranke – *die sogennanten bürgerlichen Parteien*,⁷³ takozvani humani razlozi – *die sogennanten humanen Gründe*,⁷⁴ takozvane realne

⁵⁵ Hans F. K. GÜNTHER, *Rassenkunde des deutschen Volkes*, München, J. F. Lehmann, 1922, 121.

⁵⁶ Max Robert GERSTENHAUER, *Rassenlehre und Rassenpflege*, Zeitz, Deutschbund, 1913, 39.

⁵⁷ Hitler, *Mein Kampf*. Zwei Bände in einem..., 775.

⁵⁸ *Isto*, 773.

⁵⁹ *Isto*, 449.

⁶⁰ *Isto*, 518.

⁶¹ *Isto*, 278.

⁶² *Isto*, 360.

⁶³ *Isto*, 30.

⁶⁴ *Isto*, 334.

⁶⁵ *Isto*, 343, 358.

⁶⁶ *Isto*, 358.

⁶⁷ *Isto*, 341, 343.

⁶⁸ *Isto*, 498, 521, 629, 675, 738, 769.

⁶⁹ *Isto*, 297.

⁷⁰ *Isto*, 409.

⁷¹ *Isto*, 56.

⁷² *Isto*, 94.

⁷³ *Isto*, 360.

⁷⁴ *Isto*, 445.

znanosti – *die sogenannten realen Wissenschaften*.⁷⁵ Time Hitler izražava jasnu distanciranost od sadržajne razine imenice. Želi se reducirati istinitost navoda, budući da često iza pridjeva slijedi imenica u navodnicima, koje Klemperer naziva »ironičnim navodnicima... koji unose sumnju u istinitost citiranoga i samom svojom prisutnošću izrečeno proglašavaju običnom laži«. ⁷⁶

Osim navedenoga možemo spomenuti i Hitlerovu sklonost stvaranju neo-bičnih složenica, poput *verantwortlichseinsollend*⁷⁷ – »onaj koji bi trebao biti odgovoran« te *weniggeistig*⁷⁸ – »manje duhovan«. U *Mein Kampf*u nalazimo brojne superlative. Hitler se posebno često koristio pridjevima, odnosno priloziima *gründlich* – »temeljito« i *wesentlich* – »bitan/bitno«. Superlativ od *gründlich* pojavljuje se ukupno trinaest puta, a superlativ od *wesentlich* šesnaest puta. Pritom je često dodatno pojačavao značenje prefiksima *aller-*, *Riesen-* i sl. (*im Alleräußerlichsten*,⁷⁹ *die allerwesentlichste Voraussetzung*,⁸⁰ *auf das allerjämmerlichste*,⁸¹ *Riesenorganismus*,⁸² *Riesenzirkus*,⁸³ *Riesenmenge*,⁸⁴ *Riesensumme*⁸⁵). Pridjevi i prilozi »vječan/vječno«, kao i imenica »vječnost« te glagol »ovjekovječiti« u tekstu se upotrebljavaju ukupno sto i devetnaest puta. Nadalje, u tekstu pronalazimo uporabu pridjeva *gigantisch* koji se upotrebljava pet puta, primjerice *gigantischer Sieg*,⁸⁶ *gigantischer Völkerringen*⁸⁷ te *monumental* koji se koristi tri puta. Hitler često pojačava dramatičnost teksta izrazima *absolutan*, *absolute Wahrheit*,⁸⁸ *absolute Autorität*,⁸⁹ *absolute Verschmelzung*,⁹⁰ a *restlos* – potpun, sasvim, posve u tekstu se pojavljuje čak pedeset i pet puta, u širokom rasponu značenja, od potpunog uništenja – *restlose Vernichtung*⁹¹ i potpunog potčinjavanja – *restlose Unterordnung*⁹² pa do potpunog ispunjenja – *restlose Erfüllung*⁹³ i potpunog priznanja – *restlose Anerkennung*.⁹⁴ Posebno treba istaknuti činjenicu da se pridjev fanatičan – *fanatisch*, uglavnom s pozitivnom konotacijom u tekstu pojavljuje dvadeset i sedam puta, a jednom

⁷⁵ Isto, 477.

⁷⁶ Klemperer, *LTI...*, 86.

⁷⁷ Hitler, *Mein Kampf...*, 685

⁷⁸ Isto, 509.

⁷⁹ Isto, 493.

⁸⁰ Isto, 330.

⁸¹ Isto, 261.

⁸² Isto, 456, 481.

⁸³ Isto, 562.

⁸⁴ Isto, 56.

⁸⁵ Isto, 562.

⁸⁶ Isto, 423.

⁸⁷ Isto, 729.

⁸⁸ Isto, 229.

⁸⁹ Isto, 502.

⁹⁰ Isto, 437.

⁹¹ Isto, 702.

⁹² Isto, 690

⁹³ Isto, 230.

⁹⁴ Isto, 506.

se koristi čak i superlativ – *zum fanatischsten Extrem*. I Goebbels je u svom govoru 1943. godine zahtijevao totalniji i radikalniji totalni rat, štoviše da je »najtotalnije dovoljno totalno da bi se postigla pobjeda«. ⁹⁵

Mnoge pojmove koje možemo svrstati u jezik nacionalsocijalizma ne pronalazimo u *Mein Kampf*u, nego u ondašnjoj zakonskoj regulativi. Tako je na primjer *Abstammungsnachweis*, potvrda o podrijetlu, postojala kao pojam koji se upotrebljavao u stočarstvu i prije Trećeg Reicha. Međutim, za vrijeme Trećeg Reicha potvrda pod tim imenom koristila se kao dokaz da ne postoje židovski preci. Tek se nakon zakonâ iz Nürnberga – *Nürnberger Gesetze* iz 1935. godine počeo primjenjivati na osobe. Ti su se zakoni sastojali od tri zakona – *Reichsflaggengesetz*, *Reichsbürgergesetz* i *Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*. Ovim posljednjim zabranjeno je sklapanje brakova između Židova i »državljana njemačke krvi«. Ovdje treba spomenuti da se izraz *Halbjude* – polužidov – zapravo izriekom ne pojavljuje u zakonima iz Nürnberga. Izraz je nastao u kontekstu definiranja židovskih mješanaca – *jüdische Mischlinge* – i upotrebljavao se u interpretacijama zakona, školskim udžbenicima i slično. I izraz *Vierteljude* – četvrtinom Židov – se kao pravni termin ne spominje u zakonima, nego je uveden okružnicom ministra unutarnjih poslova u studenom 1935. godine. ⁹⁶ Neki pojmovi, odnosno neologizmi, često korišteni za vrijeme nacionalsocijalističke vladavine, trajno su obilježeni zbog ideološke instrumentalizacije, a danas ih koriste neki političari u SR Njemačkoj. Međutim, postavlja se pitanje je li korištenje elemenata jezika nacionalsocijalizma (dovoljan) argument za pokretanje procesa zabrane političke stranke. Kao ilustrativan primjer u nastavku će se analizirati jezik Björna Höckea, jednog od čelnih ljudi njemačke stranke AfD – Alternative für Deutschland.

3. Jezik nacionalsocijalizma unutar stranke AfD

O zabrani stranke AfD u Njemačkoj se već nekoliko puta vodila intenzivna javna diskusija, primjerice 2022. godine kada se govorilo o povezanosti AfD-a i tzv. *Reichsbürger*a. Diskusija se ponovo intenzivirala početkom 2024. godine, kada su članovi stranke prisustvovali sastanku članova tzv. *Identitäre Bewegung* u Potsdamu. Sredinom studenoga 2024. više je od stotinu parlamentarnih zastupnika različitih frakcija uputilo zahtjev predsjednici *Bundestaga* da se na dnevni red stavi točka o donošenju odluke za pokretanje postupka zabrane. Pritom su se iskristalizirali sljedeći razlozi: AfD-om upravljaju desni ekstremisti, stranka se zalaže za rasističku politiku, širi mržnju i dezinformacije, napada

⁹⁵ Joseph Goebbels, *Rede im Berliner Sportpalast*, 18. Februar 1943, https://www.1000dokumente.de/Dokumente/Sportpalast-Rede_von_Joseph_Goebbels (10.12.2024).

⁹⁶ Schmitz Berning, *Vokabular...*, 641.

tisak itd. Sveobuhvatna sadržajna analiza navedenih tvrdnji nije tema ovoga rada, pa u nju nećemo ni ulaziti.

Međutim, ono što je za ovaj rad bitno jest činjenica da je jedan od argumenata za pokretanje zabrane i tvrdnja da utjecajni članovi stranke, a posebno Björn Höcke, trenutačno šef AfD-frakcije u parlamentu njemačke savezne pokrajine Thüringen, koriste jezik nacionalsocijalizma. Činjenica je da postoje izrazi koje njemačko zakonodavstvo sankcionira, poput npr. *Deutscher Gruß*, dakle »njemački pozdrav«, pritom se misli na *Heil Hitler*, ili pak *Meine Ehre heißt Treue* – Moja čast je moja vjernost te *Ein Volk, ein Reich, ein Führer*. Prema Kaznenom zakoniku *Strafgesetzbuch*, paragraf 86, odnosno 130, ti su izrazi kažnjivi. Međutim, isto tako je moguće jezik nacionalsocijalizma koristiti u manje očiglednoj formi. Kada je riječ o već spomenutom Björnu Höckeu, upravo se njemu predbacuje da svjesno koristi nacionalsocijalističku retoriku i vokabular. Naime, Höcke je školovani povjesničar te, ako gledamo samo formalnu razinu obrazovanja, on vrlo dobro poznaje njemačku povijest.

Analizom Höckeovih govora i izjava u posljednjih desetak godina doista se jednim dijelom mogu uočiti jezične konstrukcije koje nose obilježja jezika nacionalsocijalizma. Höcke u svojim izjavama koristi izraz *pervers* i *Entartung* – *izopačenost, degeneriranost*, koji, kako smo već spomenuli, često koristi i Hitler u *Mein Kampf*u, što »upućuje na paligenetiku, dakle na svjetonazor prema kojem je narod nešto organsko, (...) ali svoju organsku određenost, odnosno misiju zbog 'degeneracija' ne može ispuniti.«⁹⁷ Höcke je 2016. prilikom demonstracija u Erfurtu nazvao Sigmara Gabriela, SPD-ovog političara »kvariteljem naroda« – *Volksverderber*,⁹⁸ istim izrazom kojim je Hitler u *Mein Kampf*u opisao Židove.⁹⁹ Kako Hitler govori o parazitima, štetočinama, uzročnicima bolesti i tvarima koje izazivaju bolest u tijelu naroda,¹⁰⁰ ili primjerice Goebbels o židovstvu kao infektivnoj pojavi¹⁰¹ tako i Höcke primjerice domove za azilante naziva »vlažnim biotopima u kojima se uzročnici fundamentalizma i kriminala... razmnožavaju.«¹⁰² Höcke je još 2015. godine, u govoru o azilantskoj politici u Njemačkoj,¹⁰³ istaknuo kako Afrika slijedi drugu reproduksijsku strategiju od Europe, te da u Africi vlada »r-strategija«, a u Europi »K-strategija«. Riječ je dakle o pojmovima iz biologije kojima se označuje razlika u razmnožavanju vrsta,

⁹⁷ Andreas KEMPER, Zur NS-Rhetorik des AfD – Politikers Björn Höcke, *DISS -Journal* 32, Duisburger Institut für Sprach- und Sozialforschung, 2016, 4.

⁹⁸ *Isto*.

⁹⁹ Hitler, *Mein Kampf*..., 772.

¹⁰⁰ *Isto*, 254.

¹⁰¹ Goebbels, *Rede*...

¹⁰² Kemper, *Zur NS-Rhetorik*..., 5.

¹⁰³ Usp. Oda LAMBRECHT, Christian BAARS, Empörung über Höckes »biologischen Rassismus«, (11.12.2015) <https://www.tagesschau.de/inland/hoecke-rede-101.html> (15.12.2024).

između malo i puno potomaka, a tu je izjavu njemački politolog Hajo Funke opisao kao »čisti biološki rasizam kakvog poznajemo iz nacionalsocijalizma«.¹⁰⁴

Hitler je stranku NSDAP označio kao pokret,¹⁰⁵ a i Höcke o AfD-u govori kao o fundamentalno oporbenoj *Bewegungspartei*.¹⁰⁶ Höcke polazi od toga da AfD ima povijesnu misiju,¹⁰⁷ a tu je ulogu i Hitler pripisivao NSDAP-u, odnosno pokretu, čija »se misija ne sastoji... u učvršćivanju republike, nego u stvaranju germanske države«.¹⁰⁸ Höcke je 2021. godine svoj govor u Merseburgu završio riječima »sve za Njemačku« – *Alles für Deutschland*, što je bilo i geslo SA odreda za vrijeme Trećeg Reicha. Korištenje takvih parola po njemačkim je zakonima zabranjeno, ako se upotrebljavaju na skupovima i to s jasnom namjerom. Höcke je nakon sudskog procesa osuđen na novčanu kaznu. Höckeu je ukupno osam puta ukidan zastupnički imunitet zbog istraga u vezi s njegovim izjavama, vođeno je nekoliko sudskih procesa, ali je većina obustavljena. Na mrežnoj stranici ExtremismusMonitor Thüringen¹⁰⁹ koju je pokrenuo *Institut für Öffentliches Recht und Verwaltungslehre der Universität zu Köln* evidentirano je otprilike 150 dokumenata s javnim i potencijalno protuustavnim izjavama čelnika tirinškog AfD-a, od kojih većina potječe upravo od Höckea. Međutim, unatoč navedenim primjerima, postavlja se ključno pitanje je li uporaba (elemenata) jezika nacionalsocijalizma dovoljan argument za pokretanje procesa zabrane ili pak za samu zabranu jedne političke stranke, u ovom slučaju njemačke stranke AfD. U posljednjem dijelu rada će se, u zaključku, analizirati ta mogućnost unutar šireg formalnopravnog konteksta.

Zaključak

Stranke se zabranjuju radi razbijanja njihovih organizacijskih struktura i ograničavanja mogućnosti djelovanja. Psihološki učinak također nije zanemarljiv. Međutim, zabrana neke stranke, ako je takva zabrana legalna i temeljena na ustavu, jest upliv u slobodu političkog udruživanja, a možda mnogo konkretniji argument protiv te odluke jest činjenica da će glavni akteri zabranjene stranke i dalje djelovati unutar drugih političkih organizacija ili čak ilegalnih organizacija u »podzemlju«, gdje neće biti podvrgnuti javnoj kontroli. U SR Njemačkoj, prema čl. 21, st. 2 Temelnog zakona – *Grundgesetz*, dakle njemačkog usta-

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Hitler, *Mein Kampf*..., 598.

¹⁰⁶ Kemper, *Zur NS-Rhetorik*..., 4.

¹⁰⁷ Konstantin NOWOTNY, Höcke-Rede im Wortlaut – Gemütszustand eines total besieigten Volkes, (19.01.2017), <https://www.tagesspiegel.de/politik/gemuetszustand-eines-total-besiegten-volkes-5488489.html> (15.12.2024).

¹⁰⁸ Hitler, *Mein Kampf*..., 380.

¹⁰⁹ Markus OGOREK i dr., Was und warum?, *ExtremismusMonitor Thüringen* (04.09.2024) <https://extremismusmonitor-thueringen.de/#belege> (15.12.2024).

va, »protuustavne su političke stranke koje su po ciljevima i ponašanju svojih pristaša usmjerene na podrivanje ili rušenje temelja slobodarskoga demokratskog poretka ili ugrožavanje opstojnosti Savezne Republike Njemačke. O protuustavnosti odlučuje Savezni ustavni sud.« Temeljni zakon štiti se zakonskim osnovama, organima i institucijama.

Što se tiče institucija koje su nadležne za zaštitu ustavnoga poretka, prije svega treba spomenuti Savezni ustavni sud u Karlsruheu, zatim ustavne zemaljske sudove, državna tužilaštva te ministarstva unutarnjih poslova. Spomenute odredbe i institucije štite slobodarsko-demokratski poredak koji se izrijeком spominje u gore navedenim člancima Temelnog zakona. Međutim, bitno je naglasiti da odrednice slobodarsko-demokratskoga poretka nisu eksplicitno nabrojane u Temeljnog zakonu. Štoviše, ta se sintagma izrijeком spominje u vrlo malom broju članaka, kao npr. u čl. 10 st. 2, čl. 11 st. 2, čl. 18, čl. 21 st. 2, čl. 87a st. 4 i čl. 91 st. 1 Temelnog zakona. U čl. 9 st. 2, čl. 20 st. 3 i 4, čl. 20a i čl. 28 st. 1 i 3 govori se o ustavnom poretku. Slobodarski demokratski poredak Savezne Republike Njemačke pobliže je definirao tek Savezni ustavni sud 1952. godine prilikom zabranjivanja *Sozialistische Reichspartei Deutschlands*. U tom obrazloženju stoji da se slobodarski demokratski poredak može odrediti kao poredak koji isključuje svaku vrstu nasilja i samovolje i predstavlja pravnu vladavinu na temeljima samoodređenja naroda prema volji većine, te slobode i jednakosti. U osnovna načela toga poretka moraju se uračunati: poštovanje ljudskih prava opisanih u Temeljnog zakonu, prije svega pravo čovjeka na život i razvijanje svoje osobnosti, suverenitet naroda, odgovornost vlade prema parlamentu, zakonitost uprave, neovisnost sudova, višestranačje, ista prava za sve političke stranke s pravom na stvaranje oporbe i njezino djelovanje u skladu s ustavom.¹¹⁰ Suci Saveznoga ustavnog suda su 1956. godine, kada su zabranili *Kommunistische Partei Deutschlands*, nadopunili, odnosno precizirali uvjete za zabranu stranaka. U toj presudi je naglašeno da stranka nije protuustavna samim time što ne priznaje načela slobodarsko-demokratskog poretka, »nego mora postojati borbeni, agresivni stav prema postojećem poretku, te stranka mora smišljeno negativno utjecati na funkcioniranje tog poretka s ciljem njegovog konačnog ukidanja«.¹¹¹

Međutim, kada je o AfD-u riječ, sam službeni stranački program pruža daleko manje razloga za mogući postupak zabrane, te bi se on morao temeljiti i dokazati javnim izjavama pojedinih stranačkih dužnosnika, pa i ponašanjem

¹¹⁰ BverfGE, 2, 1 – SRP-Verbot, Urteil des Ersten Senats vom 23. Oktober 1952 in dem Verfahren über den Antrag der Bundesregierung auf Feststellung der Verfassungswidrigkeit der Sozialistischen Reichspartei, <https://www.servat.unibe.ch/fallrecht/bv002001.html> (10.01.2025).

¹¹¹ BverfGE 5,85 – KPD-Verbot, Urteil des Ersten Senats vom 17. August 1956 in dem Verfahren über den Antrag der Bundesregierung auf Feststellung der Verfassungswidrigkeit der Kommunistischen Partei Deutschlands, <https://www.servat.unibe.ch/fallrecht/bv005085.html> (10.01.2025).

pristaša AfD-a i djelovanjem stranke u parlamentima. Upitno je jesu li samo antidemokratske izjave, odnosno izjave pojedinih članova stranke koje su u proturječju s ustavom, čak ako su i izrečene u javnosti, dovoljne za zabranu stranke. A to pogotovo nije dovoljno, ako se kao argument navodi samo jezik (nacionalsocijalizma) koji se pritom koristi. Naime, za zabranu stranke moraju se cijeloj stranci dokazati protuustavni ciljevi, mora se dokazati da stranka planski i ciljano radi na rušenju demokratskog poretka. Mora se prikupiti opsežna dokumentacija, a izvještaji Ureda za zaštitu ustava koji označavaju stranku desnoekstremističkom sami po sebi nisu dovoljni. Pritom treba imati na umu da zabrana stranke istodobno ne znači i promjenu stranačke preferencije odnosno stava dijela birača koji je za nju glasovao.

Na samom kraju možemo ukratko zaključiti da jezik nacionalsocijalizma ima specifične značajke, bez obzira što među znanstvenicima ne postoji konsenzus je li riječ o »jeziku nacionalsocijalizma« ili treba govoriti o jeziku koji se upotrebljavao u to doba. Također je činjenica da postoje izrazi koji su u njemačkome jeziku povijesno obilježeni, koji se usko vežu za zbivanja u doba Trećeg Reicha. Činjenica je da se u izjavama nekih njemačkih političara vrlo jasno pronalaze elementi jezika nacionalsocijalizma, pa sve do, prema njemačkoj pravnoj regulativi, zabranjenih, odnosno kažnjivih simbola, gesla, odnosno sintagmi. Jezik može upućivati na to da se posebna pozornost posveti cjelokupnome kontekstu, jezik može biti neprimjeren u demokratskome diskursu, on može vjerno oslikati ideološku poziciju govornika (iako ne nužno i njegovu krajnju namjeru), može biti razlog (moralne) osude. Međutim, mogućnost da bi Savezni ustavni sud samo uporabu jezika nacionalsocijalizma prihvatio kao isključivi, tj. presudni argument za zabranu političke stranke, doista je zanemariva. Što se tiče konkretno stranke AfD, postupak zabrane izuzetno je osjetljivo političko pitanje, pogotovo ako se uzmu u obzir izborni uspjesi koje stranka postiže.

Damir Velički*

*Mein Kampf and the Language of National Socialism.
Historical Implications of Terms as an Argument for the Banning of a Political
Party*

Summary

In the era of National Socialism, language was one of the essential factors in establishing the dictatorship, as well as an important propaganda tool for the NSDAP. The language of National Socialism, or the language of the Third Reich, shows distinct characteristics. This paper primarily analyzes the language of Mein Kampf, together with the language of National Socialist legislation and press. The topic of the language of National Socialism is still relevant today, since the use of the language of National Socialism in the German public life and political circles is used as one of the arguments for starting the process of banning a political party, specifically the AfD party. The paper further analyzes the language and speeches of an AfD leader, exposing in them apparent elements of the language of National Socialism. In the final part of the work, the legal, or the constitutional framework of FR Germany is analyzed with the aim of determining whether the possibility of banning the party exists, in the process of which a decisive argument would be the use of the language of the Third Reich.

Key words: Banning of a Political Party, Language of National Socialism, Mein Kampf.

(na engl. prev. Srebrenka Peregrin)

* Damir Velički, PhD, Full Prof., University of Zagreb, Faculty of Teacher Education, Department of Teacher Education Studies, Department of German Language Teacher Education – Intercultural German Studies; Address: Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: damir.velicki@ufzg.hr.